

16

Hunc libellum, dono dedit Johanni
Machæropæo, Johannes Anser
præfectus, & hospes in Lillert,
in perpetuam sui memoriam

Quos credis fidos, effuge, tutus eris.

XVII, 12.

PSALMVS

QVADRAGESIMVS SE-
xtus plenus mirificis consolationi-
bus, quibus p̄ij in summa rerum
omnium perturbatione, &
periculis confirmantur,
Enarratus

PER

M. Ioachimum Vuestphalum
Hamburgensis Eccle-
siae ministrum.

MATTHAEI XVI.

*Portae inferorum non praeualebunt ad-
uersus Ecclesiam Christi filij Dei uiui.*

PSALMVVS

OVASORAGRESIMVS SE-

zue hanc inuicis confessor-

bus quibus per istum reum

optima tractatione &

potius continentur

Encomia

PER

M. Johannem Vespasianum

Hamburgensis Bels

reuerentiam

MATTHEI XVII

Porta innotuit non praevaluit ad

reuerentiam Christi in se

A D F L I C T A E E T
arumnosæ Ecclesiæ gratiã & pacem
Dei in Christo Iesu, & abundan
tem consolationem ac gau
dium in spiritu sancto.

POSTOLVS SCRIBENS Corinthijs de suo & fide
lis cooperarij sui labore: ego
plantavi, Apollo rigauit: duo
bus uerbis breuiter complecti

tur præcipua officia ministrorum Euangelij. Al
terum est plantare: alterum plantata rigare. Plan
tare est, doctrinam salutiferam de Christo trade
re, cognitionem & fidem Christi propagare. Ri
gare est traditam doctrinam quasi fouere & con
seruare, fideles exhortando & consolando con
firmare. Vtrunq; in Ecclesia factio opus est alij; in
digent prima institutione in christiana doctrina:
alij confirmatione, ut firmas radices agant, cre
scant & proficiant, & persistentes in pietate fe
rant dignos uerbi fructus. Eaque maxime opus ha
bent in persecutione alijsq; tentationibus, ne tan
quàm plantæ, quæ non irrigatæ in æstu exares
cunt, tempore tribulationis deficiant. Qui alte

rum tantum faciunt, alterum omittunt, perinde faciunt ac mali hortulani, qui plantata à se aut ab alijs non humectant in aestu: nec melius, quam illi hortum suum colunt, & plantis consulunt, de Ecclesia dei merentur, qui in altera parte suo officio desunt. Præstantes uiri, per Christi gratiam, magnis laboribus longè lateq; plantarunt & propagarunt fœliciter Euangelij doctrinam: uere de illorum concionibus et scripturarum explicatione dici potest, fideliter eos laborasse in plantando & excolendo horto domini. Idem præclare præstiterunt & alterum Ecclesiasticæ functionis munus, rigando, hoc est, confirmâdo & suppeditâdo cooperarijs successuris uberem copiam ad omnis generis consolationes & confirmationes, quas ex fontibus aquæ uiuæ haustas effundât, æstuantibus persecucionibus & tentationibus uarijs. Et quamquam semper opus sit Ecclesiæ altera parte laboris in plantanda et propaganda doctrina: multo magis tamen opus habet diligenti irrigatione, hoc est, assidua exhortatione ad profectum & constantiam, & consolatione, qua resocillati & confirmati pij, patienter ignem tribulationis perferant, & perseuerent in confessione et proferendis fructibus ueræ fidei. Ita docet paulus Roma. 15. scripturam sacram transferre in nostrum usum

et per patientiam et consolationem spem nostram erigere. Omnia, inquit, quaecunque praescripta sunt, in nostram doctrinam praescripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus. Alijs Dei donis suppeditatis ad usum vitae nostrae, utimur, ubi necessitas postulat, in fame et siti cibum et potum sumimus, vestes et ignem adhibemus in frigore: ita eximia dona uerbi sui in scriptura sacra deus dedit ecclesiae suae, ut reponat, seruet, et proferat ad necessarios usus vitae spiritualis, ut fides et pietas nutrita, augeta, et confirmata, in persecutione et cunctis aduersitatibus consistat. Ardet autem hoc tempore uehemens incendium, et inualefcit ignis persecutionis et ingentium calamitatum, quem plerique, etsi uix aliquis illius sensus eos attigerit, adeo extimescunt, ut à Christo ad Antichristum deficiant. Quam itaque male urit ignis tribulationis, quamque Ecclesia grauter premitur foris à Tyrannis, et quam subdolè à uarijs sectis domi tentatur et subuertitur: tam oportet cultores hortuli domini larga irrigatione refocillare, et salutaribus consilijs et consolationibus sitientes plantulas reficere, ne marcescentes pereant. His de causis ante triennium XLVI. psalmum exposui, cum Ecclesia uersaretur in magno luctu et periculis, et pra-

Agia non dubia prænunciarent, seuiorem tem-
pestatem exorituram, qua nunc miserabiliter con-
quassatur. Quam enarrationem accommodatam
ad cōciones populares in publicum iam profero,
tanquam partem aliquam laboris mihi commissi
in agricolatione domini. Id fit non solum, quia hic
psalmus profluens ex redundanti flumine diuini
uerbi, mirifice ualet ad confirmandum animos,
sed etiam quia deducit nos ad fontes uiuidos, quos
nobis ab efficacia sua ualdè commendat, quod læ-
tificant ciuitatem dei. Non adfectata quadam uel
ignoratione uel obliuione à me prætermittitur,
quin subducam rationem, quam magnis donis alij
excellant, & quàm sit modica nostri domi mensu-
ra. Malim ego alios sua talenta erogare, te absta-
nere à minuto ære nostro proferendo, si sciam ex-
cusatos haberi coram deo, si qui suam drachmam
uel obolos ideo non expendant, quia alij reperi-
antur, qui suis talentis acquirant grandius lu-
crum, uel etiam aliqui defossam talentum abscon-
dant, & nihil lucri dño suo reportent. Sed aliud
me monet parabola de seruo, qui ex uano timore
talētum suum defodiens in terram, nullum lucrum
faciebat. Malo ego in commodum ecclesie minu-
tos obolos impendere, quàm cum illo infideli ser-
uo reprehendi, & datis etiam priuari: ac satis
superq;

Superq; laudis esse duco, cum paupere uidua laudari à Christo, quæ duos obolos in Gazophilaceum dedit. Christus augeat in nobis omnibus gratiam & dona sui spiritus, diligentiam indefessam excitet, incrementū largiatur, ut labores nostri fructum multum adferant, quos in uita æterna percipiamus cum omnibus electis sanctis. Amen.

ARGUMENTVM.
PSALMI XLVI.

LIQVANTO TEM
pore consolatorias ali-
quot habui conciones, è sa-
cris literis instruens, quæ
uera sit ad mortem præ-
paratio, & ut animi dei
uerbo muniendi sint contra terrorem mortis.
Post eas sanè pro ratione temporis, alijs nouis cõ-
solatorijs concionibus opus nobis esse animaduer-
to, quibus erecti præparemur ad fortiter subeun-
dum & perpetiendum aliud genus mortis crude-
lius, cuius non dubia prognostica oculis nostris
obuersantur. Hostes nominis Christi minantur
nobis stragem multo terribiliorem, quàm ab ulla
peste seu intentetur. Tyranni multo grauiorem

metum horribilibus tormentis & diris cruciatibus incutiunt, quàm mortis timore animi adficiuntur, cum deus paterna uirga corripiens tranquilla morte suos ad se colligit, & ad suas pœnas abripit impios. Est quidem sancta mors, preciosa in oculis dei, et fidelibus præclara corona gloriæ, propter nomen Christi dura pati & mortem fortiter oppetere, ita enim celebratur martyrium, Christi mors, psalmo 115. & à Christo pronunciantur beati, qui patiuntur propter iusticiam, coram mundo: tamen formidabilis est absque Christi fide & robore spiritus sancti, à qua etiam iuxta carnis imbecillitatem sancti abhorrent. Diffugiunt homines metu placidæ mortis, cum apud charissimos propinquos, amicos & familiares in sua cuique domo & lecto defungi licet: quanto magis auersantur & fugiunt uiolentam cædem, quando bene ualidi, etate & uiribus integri necidantur? Nec uero per se solum terrorem incutit Tyrannorum crudelitas, sed etiam auget eam & intolerabiliorem facit accusationis indignitas, & iniquitas iudicij, quòd innoxios damnatos tanquàm sceleratissimos crudelissimis pœnis adficiunt. Iam quanto uehementiùs mors à Tyrannis illata, quam communi lege nature imposita terret: tanto fortius ad illam superandam armandi sumus.

mus. Vincet aliquis formidinem mortis, quam natura lex adducit, quia uidet ineluctabili fato ceddendum, nec uia euadendi ulla patet: uiolentæ uero mortis timorem non ita facile quis subegerit, intrepidóque animo illam aggrediatur. Ad quod tum factu longe est difficilimum, cum uia, qua mortis periculum euitetur, ostenditur, & uitæ beneficium offertur ijs, qui abnegare malunt doctrinam Christi, quàm in uitæ discrimen uenire. Vbi eò loci res adducitur, multo periculosior & nocentior existit formido mortis, quàm ubi quis angitur metu mortis per sese accelerantis. Quin grande autem scelus committitur abnegatione Christi & defectione à uera doctrina, quamq; foeda & exitialis hæc est ruina: tam est Tyrannicæ uiolentiæ malus & detestabilis timor, eoque magis instructos & corroboratos in tanto periculo esse oportet, ut adiuti dei auxilio, discusso & sublato impio timore, inuicti consistamus.

Cum autem firma consolatio consistat in fide uerbi dei, èque scripturis sanctis petatur, ac præcipue psalmi omnimoda abundant consolatione aduersus quæuis mala, institui hoc tempore enarrare psalmum 46. qui inter consolatorios psalmos eximius est, & imprimis ualet ad confirmandum animos aduersus turbas & terriculamenta

mundi. Per omnia congruit hic psalmus temporibus nostris turbulentissimis & circumstantibus Ecclesiam dei periculis. Deus seculi huius dira spirat, fremit & tumultuatur, non alia rerum facies apparet, quam si seuisimus ille hostis omnia in unum cahos confundere uelit, & euertere uniuersa. Ita seua tempestas longè lateq; exurgit in Ecclesiam, & politias. Omnia mota & conturbata fursum & deorsum agitantur, uacillant, fragorem edunt, collabuntur, minantur ruinam & interitum. De his tempestatibus & motibus mundi exurgentibus contra Ecclesiam psalmus hic loquitur. Populus dei tristes fundit querelas de atrocissimis persecutionibus & tribulationibus, conqueritur bellicis tumultibus. concuti terram, quicquid est firmum & altum commoueri, & nihil usquam aliud apparere, quam extremum interitum.

Eadem iam nostra est querimonia & lugubris cantio, de motibus imperiorum, de bellicis tumultibus, de seuitia, quæ exercetur in Ecclesiam. Nostrum ergo est lætum etiam personare carmen, quod ante nostra tempora Ecclesia in suis periculis læta cecinit: Dominus est refugium nostrum: deus iacob est protector noster.

Utrunq; coniungit psalmus & querelam & conso-

consolationem: miscet tristia & leta. Vtrunq; fecerunt sancti, non tantum de malis uel presentibus uel impendentibus contristati & conqueſti sunt, sed etiam sua solatia ac gaudia decantarunt.

Nec nos tantum tristes querulari, sed etiam letari & exultare in deo oportet, inde petentes solatia & gaudia nostra, unde ante nos in iisdem tentationibus & tribulationibus constituti sua hauserunt. Nec conuenit tantum oculos defigere in presentia uel imminetia mala & calamitates, respicere hostium potentiam furorem, & Tyrannidem: in his solis si oculi hereant, animi aut succumbunt desperatione fracti, aut satanae & impiorum gratiam supplices ambiunt. in extremis periculis & atrocissimis tempestatibus quae nos pene obruunt & operiunt, ad Dei presentiam & auxilium est respiciendum.

Eò nos remittit hic psalmus proponens nobis mala, quibus Ecclesia conflictatur: & praesidia quibus nititur & ex difficultatibus omnibus emergit & euadit salua. Concedit hostes insurgere, persequi ecclesiam, concitare horribilia bella, extrema intentare: è contra uero docet, quid adiuuamenti habeat Ecclesia, quo confortata sese sustentet & in istis tumultibus mundi & satanae persistat immota. Quantūuis extrema experiuntur, tunc

hominum, tum inferorum potestas, prædicat ta-
men futurum, ut imperijs & populis intereunti-
bus maneat Ecclesia, & ciues eius tam deleri non
possint, quàm deus altissimus opprimi non potest.

Est ergo hæc summa psalmi. Ecclesia quidem
duriter exercetur, grauissimè periclitatur, & ad-
fligitur, non tamen deletur. Quicquid in eâ insur-
git & sæuit, interit suo tempore: Verbum autem
& Ecclesia dei permanet in æternum. Potentes
mundi & inferorum motis persecutionibus op-
pugnant Ecclesiam, & in magnas difficultates &
angustias adducunt: deus autem improbos conatus
frustratur, bella compescit & oppressis hostibus
suis præstat salutem. Docet itaq; fiduciã nostram
collocare in deum, ecclesiæ eius adherere, diuinum
auxilium expectare in persecutionibus & quibus-
cunq; malis. Monet insuper cõsiderare dei opera,
quibus declarauit, quàm mirabiliter populum
suum, perditissimis rebus defenderit et liberauerit:
& inde fiduciam ac spem concipere & obfirma-
re, quod in posterum sit erepturus suos electos, &
omnes hostes, mortẽ quoq; & inferos, sub Christi
et sanctorum eius pedes subiecturus, secundum
psalmi 110. uaticinium: Sede à dextris meis donec
ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorũ. Hæc
de argumento psalmi, nũc ad enarrationẽ accedo.

DEUS

Deus nostra spes et fortitudo et
auxilium in tribulationibus.

Mlti Psalmi explicant primum
præceptū: Ego sū Dñs Deus tu-
us, nō habebis deos alienos corā
me: et docent oēm fiduciā et præ-
sidiū nostrum collocare in deū.

Ex eodem fonte primi præcepti fluit etiam hic
Psalmus, idq; ita interpretatur et in usum trans-
ferre docet, ut in omnibus periculis confugiamus
ad Deum, et in ipso fortitudinem, salutem et om-
ne auxilium nostrum existimemus positum esse. In
propositione Psalmi Propheta tria coniungit,
spem seu fiduciam, fortitudinem, et auxilium. Pri-
mo loco fiduciam ponit, dicens: Deus est fiducia
nostra. fiduciæ addit fortitudinem et auxilium.
Non enim irrita et uana est fiducia in Deum, non
frustra p̄ij confidunt in deo, sed ita ut confortet eos
in infirmitate sua, et in tribulationibus auxilium
ferat. Fides in Deum, habet et adfert secum uerā
fortitudinem, auxilium et certam liberationem: a-
lio tamen modo quā homines intelligunt, fide cō-
iecti in deum experiuntur eius potentiam: quā-
tā declarat, ut suos adiuuet et eripiat, impios
perdat. Dei fortitudinem et auxilium prædicat

Eccle

Ecclesia, non vires et præsidia humana. Impij con-
fisi suis idolis, suam et adherentium eis potentia-
am iactant, pro suæ fidei ratione suum concia-
nunt Psalmum suo Deo, mundi huius principi: No-
stra & nostrorum potentia est nostra fiducia, for-
tutudo & auxilium in omnibus nostris conatibus,
successu & tyrannide, terreno deo Antichristo,
eius squamis, adeoq; angelis sathane confidimus:
nostra fiducia sita est in multis & magnis popu-
lis, regionibus, opibus & uiribus nostris. Ita
impij gloriantur de hominum & Sathane forti-
tudine. Contra pij consistentes in primo præcep-
to, in deo constituunt robur, vires successum et sa-
lutem suam, destituuntur enim fere humanis præsi-
dijs, uel nulla uel exigua ab hominibus habet au-
xilia in rebus adflictis. Ecclesia in mūdo est, miser
infirmus & derelictus coetus, turba expers poten-
tiæ. Potentes in mundo non solum denegant, &
subducunt pij auxilium, sed etiam, si quid est ui-
rium, cōcidunt, diminuunt, et vires suas ad infirmi
populi oppressionem conuertunt, undiq; attra-
bunt ad se potentiam. Plerique fortunam et opes
secuti, ultro se persecutoribus adiungunt.

Quod si pij pollent aliquantulum potentia, si
habent munitas urbes, copias, fœdera, & alia ex-
terna præsidia: utuntur his quatenus deus concessa

fit, & fiducia à deo in res externas non transferatur, eorumq; usurpatio dei ordinationi & uoluntati non repugnat. Non ex his rebus sibi faciunt idola, non in munitioibus, armis, copijs, & hominum auxilijs constituunt fiduciam, defensionem et salutem suam: sed his medijs, cum adsunt, ita utuntur, ut nihilominus fortitudo & spes salutis in Deo sit reposita. Ideoq; pij inter suam & impiorum fortitudinem, & auxilia, discrimen faciunt, cum Deum agnoscunt esse suam spem & robur.

Nam pronomen, nostra, demonstrat certas & distinctas personas, nempe Dei populū, et membra uera Ecclesie, à quibus separat impios. Ecclesia sanctorū infirma, ærūnosa, adflcta, & deserta, de se ad dei gloriā canit: Deus est nostra spes, nostra, inquā, q̄ sumus miseri, adflcti, expositi odijs et iniurijs hominū, qui uersamur in magnis difficultatibus, qui in angustum sumus redacti undiq; accisi & oppressi. Nostra spes est deus, non hostium nostrorum, qui superbiunt de suis uiribus & portis inferorum, qui in nos conspirant & crudeliter exitium nobis machinantur.

Hac diuini auxiliij prædicatione sancti confitentur suam impotentia & periculū, quod nisi Deus subueniret & confortaret eos, nihil reliquum esset
spei

Spei et auxilij, desperata forent omnia. Exag-
geratur autem non solum Ecclesie imbecillitas, et
magnitudo presentium periculorū: sed etiam ex
opposito amplificatur dei potentia in miseris &
perditis iuuandis & seruandis. Conqueruntur san-
cti se comprehendi tribulationibus & quidem ma-
gnis: sed his opponunt dei fortitudinem & adiuto-
rium, quod est longe potentius cunctis malis. Du-
plices autem sunt calamitates, quibus premuntur
p̄ij: alie publicæ, alie priuatæ. Publica mala ua-
gantur per totam Ecclesiam & omnia eius mem-
bra attingunt: uel quia p̄ij simul sustinent odium
sathanae & mundi, aut certe expositi sunt & ob-
noxij odijs & persecutionibus impiorum: uel
quia pars communium ærumnarum ad omnes
peruenit: uel quia fratrum suorum cladibus &
damnis tum etiam adsiciuntur, cum ipsi fruuntur
pace & saluis suis rebus. Præter publicas calami-
tates priuata onera sentiunt p̄ij, siue aduersa uali-
tudo premat, siue paupertas molestat, siue alia in-
fortunia et incommoda prægrauent. Vtriusq; ge-
neris calamitates permagnæ, uariæ, graues &
difficiles incidunt. De utroq; genere Ecclesia desert
querelam ad Deum, & in his se consolatur, quod
Deus sit benignus & fortis adiutor ac liberator.

Non prætereamus hoc sine diligenti animi con-
sidera-

Consideratione, quod tum in hoc tū in alijs psalmis,
nec non in historijs sanctorum usitatam hanc repe-
rimus querimoniam & confessionem, de tribulati-
onibus & miserijs illorum, quæ testimonium præ-
bent multiplici experientia confirmatum, charos
Dei filios multifariam affligi & exerceri. De se
siquidem totaq; Ecclesia scribit David ac ueluti de-
monstrat electos dei sanctos dicens: Tribulatio-
nes nos comprehenderunt. Et alio psalmo legitur:
multæ sunt tribulationes iustorum, sed ex omnibus
his liberat eos deus. Per magni refert, nos probe
nouisse & persuasissimum habere, cum & nos
magnæ tribulationes partim comprehenderint,
partim undiq; nos quasi infestis signis circumstet,
& in nos impressionem faciant. Prodest id scire
contra hostium, et propriæ rationis falsum iu-
diciū.

Maleuoli nostri iudicant causam nostram ex ro-
bus nostris arctis & aduersis, et ex suis amplis
& secundis: damnant nostram doctrinam de hære-
si, obedientiam erga Deum & constantiam de re-
bellionē, quia difficili & tristi loco res nostræ uer-
santur: & quia ui nobis præualent, suam impietate
tem & iniustitiam pietatis ac iustitiæ nomine uen-
ditant: quia in fortunæ molli sinu et amplexibus so-
uentur, suaq; sceleriter promouent, urgent & sta-

B

biliunt. Nō multo syncerius ex nostræ rationis in-
gisterio & sensu iudicamus nosmetipsi, cum no-
stra in dubium ueniunt, forsquē; nostra infœliciter
cadit, hostibus uero fœlicissimè cadunt omnia. Ra-
tio enim iudicat, qui bonam habent causam & De-
um fauentem, non deuenire in angustias tristioris
fortuna, non obrui malorum procellis, nec ledi
grauiter posse. Si qui casibus durioribus subiacent
& inclementius à fortuna tractantur, eos sentit i-
rato deo pœnas dare uiolate religionis, corruptæ
doctrinae, et cultus Dei, uel alioqui ob iniusticiam
atque improbitatem plecti. Hinc demum homines sic
statuunt, calamitosos & abiectos, hominum gra-
tia & auxilijs destitutos, expertes etiam esse diui-
nae beneuolentiae: & quia ab hominibus malè mul-
tantur, Deum quoque odio & uindice ma-
nu eos persequi. Iudicium autem de miserijs pi-
orum & impiorum fœlicitate, longe aliter infor-
matur ex uerbo dei, longe diuersum auditur in
huius psalmi querela, & aliud inuenitur in hi-
storijs totius ecclesiae dei: uidelicet, quod etsi fidea-
les redigantur in angustum, & conflictentur tri-
bulationibus magnis, tamen non male propitium
habeant Deum, nec à Deo sint uel derelicti uel ab-
iecti. Non ita sinistre uerbo & spiritu Dei re-
ctè instituti calumniantur suas calamitates. Non
erant

trahunt eas in argumentum iræ Dei, neq; ad despe-
rationis materiem: non quæ acerba eis accidunt
in eam interpretantur partem, quod rei sint uiola-
tæ religionis aliorumue scelerum, de quibus ab
inimicis accusantur, quod pœnas meritas exoluant,
& quod deus in animo habeat, eos prorsus perdo-
re, quia aliquandiu mala inualescere permittit.
Penetrant fidei perspicacitate per istas atras &
densas nebulas presentium ærumnarum, Deiq;
consilium, beneuolentiam & gratiam abscondi-
tam intuentur, speq; firma ac infracta hærent in
expectatione promissæ à Deo liberationis. Si obie-
ctat se ingens moles malorum: contra animis pijs
obuersatur Dei potentia ualidissima & presentis-
sima, sicut inquit Ioannes: Maior est qui in nobis
est, quàm qui in mundo. Piorum fiducia fortitudo
& salus tam certa, infallibilis & stabilis est,
quàm potens firmus & stabilis est deus. Atq; idcir-
co sinit Deus suos cingi, coarctari, & premi tribu-
lationibus, sinit aliquandiu conculcari, impios ue-
ro agere triumphos: quod uult declarare suam
fortitudinem, & operibus manifestam ac conspi-
cuam reddere potentiam atq; bonitatem suam,
suosq; excitare ad personandum leto animo ple-
noq; ore hoc carmen: Deus nostra fiducia in tri-

bulationibus, hostium uero superbiam, insolentiã,
gloriam & triumphos summa confusione disper-
dere. Proinde opponit propheta ipsummet Deum
manibus persecutoribus, omnibus angelis malis,
omnibus uiribus, furoribus & Tyrannidi tam
satanae, quàm mundi. Quod si cõfidenter se illi esse
runt & præbent se formidabiles, nostrum est sub-
limes gerere animos confisos dei potentia, et mun-
dum cū toto sat. na regno despicere, et reputare no-
biscū, qd Deus sit, et possit: qd item hostes sint. Esto
qdem sint præpotentes, astuti, sapientes, instructi
consilijs & opibus, atqui nō sunt nec unquã erunt
Deus, sicut mira Tapinosi Esaias capite. 31. eleuat
Ægyptiorū ualidas opes, cum inquit: Ægyptus
homo est, & non Deus. Confidant sanè & iactent
se insolenter in terrorem miserorum de regnis, re-
gionibus, populis, urbibus munitis, armorum ap-
paratu & usu: at quid tandem illa sunt? non uti-
q; deus, sed uana idola, terra, puluis, ligna, lapi-
des, æs, ferrum, adeoq; ipsimet superbi domini ni-
hil aliud sunt, quàm puluis & lutum. Deus uero
quis est? omnipotens, conditor, æternus, domina-
tor super omnes res conditas, qui facit in cœlo &
in terra quicquid placet eius uoluntati. Ab hoc
uero omnipotente æterno deo omnes sancti in om-
nibus tribulationibus petiuerunt opem, & salu-
tine

tem consequuti sunt: fide in deum se sustentarunt,
& euaserunt uictores in cunctis aduersitatibus.
Hebræorum. XI. Idem Deus eripiet ex suis miserijs,
quotquot confidunt in eo. Non enim finit suos
deuenire in calamitates, ut funditus pereant, sed
glorioso inde educantur: & cum uidentur pessum
ire in præsentibus calamitatibus, tum tamen Deus
liberat eos etiam in morte & ad perennem fœ
licitatem perducit.

Propterea non timebimus eti
amsi turbabitur terra & ruant
montes in medium maris.

Etiamsi fremant & conturben
tur aquæ eius, & montes con
cutiantur à tumore eius.

Propheta ut sapiens architectus primum fir
mum ponit fundamentum, cui ædificium super
struit. Deum constituit fundamentum dicens: Deus
est spes nostra: cui superstruit ædificium ualidum
& tutum contra metum & desperationem, cum
inquit: Propterea non timebimus & c. Præmittit
in initio psalmi de tribulationibus magnis, et prædi
cat dei potentiam & auxilium: hoc loco describit
ingentia ecclesiæ pericula his uerbis: Etiamsi ter

va turbabitur, etiam si fremant et turbentur aque
eius & c. periculis opponit fiduciam de Dei poten-
tia & auxilio. Euidenti hypotyposi depingit peri-
cula ea specie & ratione, ut hostes ea faciunt ualde
terribilia, & pii iuxta carnis imbecillitatem ex-
metuuntur. Hostes se præbent truculentos & formi-
dabiles, tetræ bellis tumultuantur, late uastant po-
pulos, ciuitates & regna, & omnia reddunt infe-
sta & horribilia. Si spectentur hostium crudeli-
tas, perfidia, bellicæ clades & uastationes, non al-
ia rerum facies occurrit, quàm si euertere or-
bem, montes loco mouere, & in mare transpone-
re uelint. Ita sæuiunt impij, ut terrorem incuriant
pijs & metu percussos adigant, ut Christi confes-
sione abiecta, subiiciant se ipsorum libidini & An-
tichristi regno. Ab illa horribili specie furentium
hostium spiritus sanctus auocat animos, & hortat-
ur ad ueram fortitudinem & constantiam, quam
docet esse, fiduciam in deum. Si inimici fremunt, su-
as undiq; adhibent machinas, & multas præbent
timoris causas, ut deficiamus à deo: nostrum est,
in cordibus nostris magnificare deum, & in uera
fide sic insultare conturbantibus terram, & cælum
terre miscentibus: Etiam si terra conturbatur &
ruant montes in medium maris & c. Insurgant
in ecclesiam Satane conuerti, concutiant & trea-
ment faciant

nefaciant orbem, euertant & uastent terram, tamen
montes sinent suo consistere loco, non montes
transferent in mare, non Oceanum obiectis molibus
obstruent, non cœlum expugnabunt, etiamsi
Gyantium more oppugnent. Deus terram ita firmis
fundamentis communiuit, montes ita fecit stabiles,
ut orbem terræ non impellant ad ruinam, nec
montes deturbatos loco in mare transponant.
Non ideo terra trepidans nutabit, non cœlum ruet,
nec montes conterriti de suis sedibus in mare
migrabunt, quod hostes crudeliter grassantes in
teritum minantur. Quod si auxiliaribus copijs &
tartaro accitis tantum ualeant uiribus, ut permit-
tente Deo euerterent terram, rupes de suo loco
amolirentur, & quicquid usquam est firmum con-
uellerent: tanta tamen Dei est potentia, ut colla-
bentibus et pereuntibus omnibus, nos seruare pos-
sit. Quare nullius mali metus nos adigat ad sub-
dendum nos impietatis iugo, & impiam obedi-
entiam Tyrannis præstādam. De impio timore loqui-
tur hic psalmus. Impius autem timor est, seposito
timore Dei, pertimescere hominum malam grati-
am, iram, inimititias, Tyrannidem, damna rerum,
iacturam uitæ, plus timere hominum quàm Dei i-
ram & comminationes. Ad tam impium timorem
persecutores sollicitant pros edictis, proscriptioni

bas, minis, blandis & fallacibus promissis, bellis,
rapinis, cædibus, deniq; omni genere sæuitiæ. Et
huc homines ducuntur peruersitate corruptæ na-
turæ, ut citius hominum, quàm dei timore adfici-
antur. Corruptus ille Adamus præpostere metuit,
timet ubi nihil opus est: ubi opus est, metu uacat.
Timidus Adamus anxie refugit hominum iras,
odia, pericula bonorum et uitæ, posthabito timo-
re Dei: hæc quantum potest cauet & deuitat. Tan-
tus terret metus homines peruerse timidos, ac si
terra collapsura sit, montes in mare se proiecturi,
coelumq; ruiturum. Meticulosi nesciunt canere hu-
ius psalmi canticum: Non timebimus, etiam si con-
turbetur terra. Ignorant dei potentiam, diffidunt
de eius auxilio, non erigunt se in asperis rebus fi-
ducia auxiliij diuini. Extra periculum quidem in
rebus prosperis, in bona pace, mundi gratia &
amicicia stantibus, fortes gerunt animos, ibi nihil
metuunt: at securum istum animum et impaudum,
non in deum fiducia, non fortitudo, non auxilium
Dei, sed opes, arma, munitiones, fœdera, currus,
equi, et alia externa præsidia faciunt. Ab istis forti-
bus uiris inuertitur psalmi canticum, & hoc sen-
su decantatur: Nostra regna, oppida munita, mu-
ri, opes, sunt refugium nostrum, ideo non time-
mus. Sic fortibus & animosis in periculis & tribu-
latio

lationibus facile labascit animus, anxij metu uel
desperant, uel quærūt inconcessa præsidia, quibus
se explicare satagunt siue ex præsentibus siue im-
pendentibus periculis: fides uero in rebus dubijs
difficili loco positis tam læta exprimit uerba:
Non timemus &c. Ex solo fideli corde prouenit
sancta hæc gloriatio. Per facile est, eadem uerba
sonare, dicere, scribere, canere, sine fide, ubi nihil
est periculi, & crux procul abest. Ex uera fide sub
cruce hæc uerba proferrī uolūt. Si quis non nouit
hoc psallere carmen. Deus est refugium nostrum,
cū mundus nos tribulando fatigat: nondum pro-
bè didicit huius psalmi cantilenam. idq; prodit im-
pio suo timore, prauis suis consilijs & actioni-
bus. Vera fide & indefessa spe ex Deo pendētes, in
aduersis uere psallunt: Non timemus &c. Nos ni-
mirum, qui in deo confidimus, robur & adiutori-
um nostrum in Deo reponimus, non in nobis, non
in mundo, nec in ullis rebus quas uastus mundus
habet. Dedū Deo, eiq; adherētes fide, magnanimi
sunt Heroes, fortissimi Hercules & Atlantes, qui
infracti & intrepidi consistunt, cū terra contur-
batur, montes commouentur, cū rectores tene-
brarum cum tota malorum colluue conuellere,
dissipare & destruere moluntur, quicquid uerbo,
ordinatione & legibus Dei est firmatum. Ideoq; a

prudētibus secundum carnem habentur pro in-
sanis, superbis, temerarijs & desperatissimis, qui
tum læto animo liberam uocem ædere, imo hiscere
uel gemere audent, cum mundus nutat, trepidat,
uacillat, & cuncta minantur horribilem ruinam
ac interitum: & uident se infestari mole malo-
rum, & tamen quasi beati & collocati in cœlo tri-
umphant, & quasi *ἠπικύκλιον* canunt iam pene ob-
ruti malis. Nos non timemus nec gladium, nec fa-
mem, nec mortem, non paremus impijs edictis,
non reuertimur in Ægyptum, non redimus ad
damnatas & proiectas superstitiones. Tam san-
ctam fortitudinem & constantiam sapientes secun-
dum seculum rident & damnant pro temeritate,
uana superbia, amentia, perdita obstinatio & de-
speratione. Deo fidere, ab eius pendere potentia, di-
aboli furores contemnere, id est istis seculi sapi-
entibus, esse pertinacem, durum, desperatum &
deum tentare. Verum pios nihil moueant iniqua
ista iudicia, non ad ea se attemperent, sed audiant
spiritum sanctum in hoc psalmo & alijs pluribus
locis pronunciantem, quod sit fortitudo & super-
bia sancta, cœlestis & diuina eorum qui sperant
in Deo, Deum timent, diligunt, quiq; rēnuunt quic-
quid probare concedere, recipere uel exequi ex præ-
postero carnis metu, quod Dei uoluntati contras-
eat,

eat. Ab his celebratur Dei potentia, & auxilium.
extollitur etiam in summis periculis, & opponitur
peccato, morti, mundo & cunctis, quæ sunt ter-
rificæ, & ad impium timorem sollicitant. Colli-
gant alij, quibus spes salutis non est sita in Deo, &
exaggerent pericula, damna, clades, uastationes,
& quæcunq; ualent ad percellendum animos in-
genti timore et trepidatione: pij contra colligunt,
amplificant & euehant Deum, uerbum promissio-
nis, potentiam & auxilium Dei, & in hoc acqui-
escunt, spiritu sancto corroborati, quod Deus est
spes & fortitudo ipsorum, & sic uanum & noxi-
um timorem depellunt. Ita quantumuis magnas et
multas pij habeant trepidationis & desperatio-
nis causas, multo plures tamen & maiores ha-
bent spei, fortitudinis, securitatis, læticiæ, ut in
deo glorientur & triumphent, omnemq; anxium
metum à se repellant, perq; mala omnia perrun-
pant uictores. Mich. 2

Tamen ciuitas Dei cum fonticu-
lis suis iucunda manebit.

Causæ adduntur cur pij confisi Deo non pertime-
scant, etiam in summa rerum omnium perturbati-
one. Fortitudinis constantiæ piorum, causæ sunt:
Ciuitas enim Dei læta manebit, ubi sunt habitacu-
la altissimi: Deus est cum ea, et adiuuat eam mane.

Operæpretium est hoc loco scire, quænam hæc sit ciuitas Dei, quæ læta manet, uel mundi machina collabente, ut cõstet nobis unde hæc ciuitas tant sit fortis & inuicta: quinam sint ciues habentes ius huius ciuitatis: indeq; nobis suppetat consolatio, nos mansuros quantumuis impij insaniant & oppugnent hanc ciuitatem, ut expugnatam euer tant.

Ciuitatem Dei uocat propheta Ecclesiam seu populum Dei, qui uerbo Dei credit, Deum agnoscit, & timet, & fiduciam suam in deum collocat. Ita enim in primo uersu Dei populum describit. Nam eorum, qui fidunt deo & Deum timent, hæc est oratio: Deus est spes nostra etc. Ecclesiam comparat ciuitati, ut et psalmo 122 facit: Hierusalem est edificata, ut sit ciuitas. Est enim Ecclesia societas fidelium & piorum hominum, qui concordēs in Christi doctrina, fide & obedientia Dei cohabitāt in toto orbe terrarum, quemadmodum ciues in una ciuitate, & societate cohabitāt. Hic cœtus ciuitas Dei dicitur, quia deus edificat, colligit, regit & defendit eum. Conscripti in hanc ciuitatem habent dei uerbum, promissiones & cultum, profitentur doctrinam et religionem, quæ è Deo est. Hic cœtus timet & colit Deum, Dei uoluntatem et opera cognoscit, Deo curæ est, deus habitat ibi,
pre

presidet ei, per uerbum spiritu suo regit & sanctificat. His de causis Ecclesia appellatur dei ciuitas. Inducuntur causae à propheta cur Ecclesia sic appelletur. Laudat enim caelestem illam ciuitatem, quòd ibi sint habitacula altissimi, quòd Deus sit cum ea, quòd adiuuet eam, et ibi fluant riuuli dei.

In hanc ciuitatem dei dirae excitantur tempestates, & insurgunt procellae persecutionis, magnae tribulationes & turbae commouentur contra eius ciues. Hypotiposi motuum, tumultuum, & periculorũ, statim subdit propheta de ciuitate Dei, leta in illis motibus mansura. Nam motus illi concitantur contra Ecclesiam.

Ciuitatem Dei odio habet Sathanae ciuitas, coluues illa impiorum, quippe quae odit Dei religionem, culum, populum et quidquid ad Deum attinet, eamq; delere conatur. Hac conuertunt uires, consilia et opes suas sapientes, sanctuli et potentes mundi, ut funditus deleant Ecclesiam aedificatam super petram Christum. Cùm tam angeli quàm homines mali implacabili odio persequantur Ecclesiam, et ciuitatem Dei excindere moliantur, nullo modo uidetur posse consistere. Est enim ciuitas coram mundo imbecillis, misera, sine potentia et praesidijs humanis, exposita atrocissimis et infestissimis hostibus, qui internationem exa-

eremam minantur, et spiritui dei consolanti pios,
quod mansura sit Ecclesia, ut cunq; insaniant perse-
cutores, nefarie contradicunt. Non manebit ista
ciuitas Sathanae (sic enim execrantur Dei ciuita-
tem) nos nostra omnia, bona et sanguinem impen-
demus ad subuertendam eam, et ita delebimus,
ne uestigia, nec memoria eius ulla relinquatur.
Quid aliud hodie in animo habent et moluntur
nostri Cainitae? Si spectes odia, improbitatem, a-
stutiam, opes, consilia, perfidiam, prodiones
hostium, plane apparet, deleta dei ciuitate, Sathanae
ciuitatem mansuram. Non aliud in mentem uenit
et obuersatur ciuibus et habitatoribus ciuitatis
Dei, praecipue imbecillioribus in fide et in summo
descriimine constitutis, quam eam deletum iri, et se
una perituros. Sed contra has cogitationes et ho-
stium confidentiam et insultationes proponitur no-
bis a spiritu paraclito promissio plena consolatio-
nis: Ecclesia manebit et letabitur, quia Dei ciuitas
est, altissimus habitat ibi, cuius habitacula necesse
habent inuoluta relinquere. Deus adest et auxili-
atur ei, defendit eam, ideo excindi non potest. Ad-
iutor et defensor Ecclesiae Deus est inuictus. Est ita-
q; fortis et inuicta Dei Ciuitas. Habet enim Dei for-
titudinem et potentiam: quandoquidem Deum ha-
bet presentem, & altissimus in ea habitat.

In externis quidem bonis ciuium Ecclesie calamitas incidere, & grauiam infligere damna potest, urbes & regiones ab hostibus Deo permittente deuastari possunt: non propterea tamen ciuitas Dei interit, muri eius non quatuntur neq; conuelluntur ariete, nec dirui se sustinent spirituales communitiones, quas habet. Ciuitas Dei non sunt oppida, non urbes, non aedificia constructa lapidibus, lignis, calce, arena & huiusmodi materia: sed est spirituale aedificium ex uiuis lapidibus extructum, cuius fundamentum est Christus. 1. Corinth. 3. 1. Pet. 2. Murus igneus dominus exercituum. Zacha. 2. Proinde ciuitas illa non potest destrui, excindi & interire, quemadmodum alia aedificia, arces & urbes excinduntur et pereunt. Latissime per totum orbem ciuitas Dei exaedificata est, non certis locis desinita & conclusa. Quam late Dei uerbum et fides Christiana se extendunt, quam late regnat Christus: tam late ciuitas illa sancta obtinet locum in toto mundo. Vbicunq; sub sole uiuunt homines uera dei cognitione praediti, qui diligunt Iesum, sermonem eius seruant, sacramentis rite participant, et reguntur a spiritu domini: ibi Dei ciuitas est, quae manet in aeternum, ut Dei uerbum et fundamentum Christus, cui superstructa est Ecclesia, in aeternum permanet. Moriuntur quidem

p̄ij, alij à morbis debilitati oppetunt mortem, alij à tyrannis trucidantur, nihilominus tamen manet ciuitas Dei. Nam semper Ecclesia propagatur, seruantur aliqua reliquia, et postq̄ morte extincti fuerint Ecclesiae ciues, tamen uiuunt et in aduentu Christi resuscitabuntur ad uitam æternam. Hinc Christus dicit: portas inferorum non praua lituras aduersus Ecclesiam super ipsum fundatam. Verissime itaq; dicitur, Ecclesiam non posse interire, deum non deserere Ecclesiam: modo hæ sententiæ intelligantur de uera Ecclesia, quæ Dei ciuitas est, in qua habitacula sunt altissimi, et riui uerbi et gratiæ spiritus sancti p̄petuo fluunt, et nõ detorqueantur ad cœtum impiorum, qui nõ Dei sed Satanae est ciuitas. Oportet nos Dei ciuitatem et eius ciues probe dinoscere à Satanae colluie, ut nos adiungamus ueræ Ecclesiae, et adsonati populo Dei in eius cœtu permaneamus, ut uerè profiteamur, nos esse conciuies supernæ ciuitatis, latiq; prædicemus, nos mansuros cum Deo in æternum.

Cum fonticulis suis &c.

Quand̄ Hierusalem in sacris literis Dei domus et ciuitas dicitur, et totum hunc psalmum Dauid de Ecclesia Hierosolymitana scripserit: recte tamen de catholica Ecclesia Christiana exponitur.

Christi

Christi enim Ecclesia est sancta illa Dei ciuitas,
quæ per totum terrarum orbem doctrina Apoſto-
lorum eſt extructa.

Hieruſalem appellatur Dei ciuitas, eò quòd
habebat uerbum Dei et cultum diuinitus inſtitu-
tum, nec non promiſſiones de Chriſto: & Deus ad-
erat inter illos ſuo ſpiritu ac donis, et populum ſu-
um contra hoſtes protegebat. Hæc omnia adhuc
habet Eccleſia Chriſti, ubicunq; pij fide in Chri-
ſtum collecti, in nomine eius Deum inuocant. Atq;
hæc promiſſio et conſolatio ad Eccleſiam totam
pertinent: quòd hæc ciuitas iucunda manebit, eti-
am ſi ipſam totus mundus ac ualide inferorum
portæ oppugnent et funditus euertere uelint.

Nec ſolum hæc ciuitas manebit, uerum etiam
iucunda cum ſuis fonticulis erit. Quia uero pro-
pheta hic ſimilitudine utitur, qua Eccleſiam Dei
ciuitatem uocitat: in eodem perſiſtens ſimili, lau-
dat hanc ciuitatem, uti ſolemus laudare ciuitates
à ſuis bonis ac commodis, quibus excellunt. Ma-
gna ornamenta & dona eximia ſunt ciuitatum, flu-
mina, fontes & agri, in quibus non ſolum obleſca-
tio ſed etiam communis utilitas quæritur, cum ex
iſ parentur ea, quæ ad uictum & ad cultum ſup-
peditent.

Commendantur etiam ciuitates eo nomine,

C

quod potentes, diuites ac celebres uiri eis inhabita-
tent. Ad hunc modum depingit propheta Dauid spi-
ritualem piorum ciuitatem & maxime duo orna-
menta præclara commemorat.

Primum prædicat eam, quod sit iucunda &
grata, propter flumina ac fontes, quibus abun-
dat. Deinde ea de causa eam laudat, quod in illa
ciuitate sint habitacula altissimi.

Fontes huius ciuitatis sunt Euangelium de Chri-
sto Iesu, lætæ promissiones de misericordia & gra-
tia dei, spiritus sanctus cum suis donis, item bap-
tismus, quem Zacharias propheta fontem nominat,
qui patet in ecclesia Christi omnibus ad peccati
ablutionem, quemadmodum etiam Christus &
Apostolus Paulus definiunt baptismum, quod laua-
crum sit regenerationis per spiritum sanctum. Ad
hæc credentes in Christum dicuntur fontes ac ri-
uuli, propter doctrinam Christi, & dona spiritus
sancti, quæ ab eis ad alios profluunt, cum scilicet
doctrina & donis suis inserviunt Ecclesie. De his
fontibus dicit Christus Ioan. 7. Qui credit in me, de
eius uentre flumina fluent aquæ uiuæ. Hæc flumina
ac fontes reddunt ciuitatem Dei iucundam & læ-
tam. Euangelium enim Dei, gratia, consolatio,
pax conscientie, & id genus alia dona spiritus
sancti, reficiunt & exhilarant animos, omnemq;
mo-

molestiam & tristitiam peccati & mortis tol-
lunt: conscientia afflicta ex Euangelio hauriunt
consolationem, & contra omnes angores ac dolo-
res animi erecti confirmantur. Hac de causa Chri-
stus sitientes ad haec amena flumina uocat, ut bi-
bant seq; recreent ac colligant. Et uocat hanc a-
quam, quae ex his fluminibus promanat, aquam
uitae, eo quod illa mortem aufert, & ad uitam ae-
ternam bibentes deducit. Quicumq; enim in Chri-
stum credit, is habet uitam aeternam, nec uidebit
mortem in aeternum. Haec flumina cum tam sint
salubria, tamq; iucunda, ut aestum peccati extin-
guant, & qui ex ijs potant, ex morte & inferno
liberentur, uitam ac laeticiam perennem consequan-
tur: grauissimo odio satanaea persequitur, non po-
test ferre sanam & salubrem Euangelij doctri-
nam, & iucundas aquas, quae inde profluunt. Tan-
tum id agit obstinate, ut hos fontes obstruat: sicut
Philistini fontes Abrahamo obstruebant, Gen. 26.
quos Isaac rursus post mortem sui patris aperie-
bat. Quando diabolus hos Euangelij, gratiae Dei,
& uitae aeternae fontes non potest exiccare, tum ta-
men inficere ipsos & turbare conatur, sua uene-
na, hoc est, mendacia, doctrinam falsam & here-
ses admiscens. Diabolus suas habet paludes ac sta-
gna, mendacijs & pestiferis doctrinis infecta, quae

Et salubria esse predicat, et iucunda, ad quæ suos
inuitat, qui patiuntur se mendacijs seduci, ut aui
dè hauriant: Et tamen nihil ex ijs diaboli stagnis
ac paludibus sumunt præter lethale uenenum.

Si diabolo Et ministris eius consilia sua non
succeedunt, si satanæ cisternas Et paludes homines
admoniti fugiunt, Et fontes aquæ uiuæ sequuntur:
tum uero irritati fremunt Et persequuntur ciui-
tatem Dei, quia ibi uitæ Et gratiæ fontes fluunt,
quibus homines ad æternam uitam reficiuntur.
Hinc est, quod in hoc psalmo Dauid scribit de tem-
pestatibus, motibus Et procellis persecutionis
ingruentis contrahuitis ciuitatis ciues. Sed contra
addit insignem consolationem, quod hæc ciuitas
cum suis fontibus iucunda remanebit, etiamsi sub-
uertatur terra, Et precipitentur montes in me-
dium maris, Et præ tempestate ruant omnia, quæ
loco altiori et manitiori sunt collocata.

Cum diabolus hos fontes uult turbare Et ob-
ruere, ac crudelissime contra Ecclesiam Dei suam
Tyrannidem exercet: tum Deus ipsos fontes dili-
gentius tuetur, ac facit ut copiosius fluant. Et si uo-
lo loco clausi desinant fluere, tum tamen alijs lo-
cis rursus recludit. Eoq; omnem nos operam con-
ferre oportet ut hi fontes maneant ac conseruen-
tur,

tur, si modo boni ciues esse & fidem nostrā Eccle-
siae prestare studio habemus. Est hoc officium Chri-
stianorum, & maxime eorum qui in Ecclesia do-
cent, ut hi fontes conseruentur, quos Deus primum
per patriarchas ac prophetas, deinde per Apo-
stolos suos aperuit: unde deducant riuulos doctri-
nae, ex quibus haurientes refocillent, sitientes & la-
borantes reficiant. Quod qui fecerint, benedicen-
tur à domino, & primi haustum refectiois ex iu-
cundis his fontibus, qui ad uitam deducunt, hauri-
ent, ac in aestu refrigerium sentient: deinde alios
etiam leta doctrina & consolationibus reficient,
quemadmodum propheta de doctoribus Ecclesiae
scribit psalmo 84: Transeunt per uallem lachri-
marum & faciunt fontes, & multa benedictione
ornantur.

Vbi habitacula sancta altissimi.

Exposui priorem partem, in qua laudatur
sancta Dei ciuitas à fontium amoenitate: qui fontes
significant Euangelium, abundantiam gratiae
Christi, spiritum sanctum eiusq; dona. Nam sola
Euangelij doctrina, gratia Christi & spiritus san-
ctus tristes animos recreant & conscientias luctan-
tes exhilarant, promissione de remissione peccato-
rum & uita eterna. iam reliquam partem attin-
gam, ubi dignitas huius ciuitatis praedicatur ex

eo, quod in illa sint habitacula altissimi.

Describitur in hac parte psalmi quam splendida habitacula habeat ciuitas dei, & unde ea preclara & magnifica censeantur. Excellentia & dignitas horum habitaculorum posita est, in sanctitate & amplitudine Dei, qui ibi habitat. Magna laus est, si quam ciuitatem honesti & eximij uiri incolunt: sed multo maior laus est spiritualis ciuitatis, quod ciues habet sanctos & altissimum inhabitatorem. Ab incolis suis dicuntur habitacula sancta. Ciues enim ac incolae ciuitatis Dei Hierusalem, hoc est, Christicolae fideles sancti sunt, eo quod sanguine Iesu Christi sanctificati & mundati sunt a peccatis suis. Quemadmodum apostolus Paulus eos, qui in Iesum Christum credunt sanctificatos dicit, ac sanctificationem illorum Christo Iesu adscribit. Christus factus est nobis a Deo sanctificatio et redemptio. 1. Corinth. 1. Et. 1. Corinth. 6. Abluti & sanctificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi. Atque hoc loco propheta ostendit, quod credentes in Christum sancti sunt, propter altissimum qui in eis habitat. Altissimus quia sanctus est, etiam habitacula illius sancta dicuntur. Nam a Deo sanctificantur credentes & consecrantur in templum sanctum, remittit eis peccata, deligit & acceptat in populum suum, dat illis spiritum sanctum

etiam

Quum qui illos porro sanctificat, reliquam immundiciem abolet, fidem adauget & confirmat, & ad uitae sanctimoniam excitat ac ducit.

Hæc sanctificatio, Dei ciuitatem ac habitacula, à diaboli ciuitate ac habitaculis discernit. Dei habitacula sunt sancta: diaboli ciuitas & impiorum habitacula sunt prophana et immunda: tum quia Satan immundus est spiritus, tum quia impij fidem nullam in Christum habent, & uitam uarijs sceleribus sine poenitentia inquinatam agunt. In impijs non habitat Deus, qui cum sit sanctus, sancta habitacula amat. Diabolus cum sit impurus & uanitas & habitationes in prophanis, impijs & impuris obtinet. Quemadmodum igitur pij credentes, sunt templum Dei uiuum, sicut Paulus eos uocat, 1. Corinth. 3. quia spiritus Dei in illis habitat: ita impij sunt templum Diaboli, & falso gloriantur se populum & habitacula Dei esse. Ibi enim solum Dei ciuitas ac habitatio est: ubi spiritus Dei habitat, qui regit illos tantum, qui per fidem in Christum sanctificari expetunt, spectant & sectantur sancta & Deo grata. Vbi Deus non habitat, neq; ad gubernacula sedet, ubi Dei uerbum non sincere docetur, ubi sacramenta, fides in Christum, ac opera spiritus sancti non adsunt: ibi non Dei sed diaboli templum et habitatio rea

peritur. Hoc discrimen inter Ecclesiam Dei & diaboli, propheta duobus uerbis declarat, cum credentes dicit esse, habitacula sancta altissimi. In his uerbis caussa quoq; indicatur, cur hæc ciuitas Dei uicunda maneat, etiamsi contra fremat ciuitas diaboli, ac conetur populum Dei totum perdere. Impossibile est, ut prorsus Dei Ecclesia oppressa deletur. Deus enim in illa suas habet habitationes sanctas. Deus non euertitur: proinde nec habitationes illius everti possunt. Deus non opprimitur: ergo nec populus illius opprimi potest. Multo potentior est Deus, quam ut uel inferi, uel Tyranni ac omnes impij cum suis uiribus aduersus Deum præualeant. Habitationes illius altiores ac fortiores existunt, quam ut eas impij inuadant ac demoliantur.

Contra omnem mundi & inferorum potentiam & Tyrannidem, ad consolationem ac augendam confidentiam piorum Deus hunc titulum sibi usurpat: quod sit altissimus, qui in sublimi habitat: qui potentia sua in immensum superat omnes angelos, omnes homines, omnes deniq; creaturas: qui tam est excelsus, ut cælum, sedem & terram scabellum pedum suorum habeat: quem neq; cælum neq; terra capiat. Hæc est miranda amplitudo, maiestas & excellentia, quam nulli spiritus mali

maligni, nulli homines adsequi, & quicquid ma-
gnum, sublime & excelsum est, & adfectat subli-
mia attingere non potest. Deus enim solus est
altissimus.

A Dei inhabitantis celsitudine & maiestate
collaudat propheta ecclesiam: Deus, inquit, est in
ea. Est uero Deus in ecclesia presens: tum profe-
cto heros fortissimus tenet eam, protector potentis-
simus defendit eam, ciuitas illa munita est, & habi-
tacula eius ualide firmata. Facile est illi protecto: i
suam ciuitatem contra omnes procellas ac tempe-
states defendere. Si quando ciuitas aliqua, habet
duces sapientes, bellicosos & firma militum prae-
sidia, tum ciues se consolantur, eo quod sciant se
satis instructos & paratos, contraq; omnem uim
& impetum hostium tutos esse. Quanto plus sola-
tij habent ij ciues, qui ipsi templum & habitatio
Dei sunt, et Deum altissimum protectorem habent?
Plus enim habent roboris, plus auxilij, in Deo al-
tissimo, quam ab omnibus angelis ac hominibus
adferri possit. Dei altissimi potentia tanto est ma-
ior uiribus angelorum ac omnium rerum condi-
tarum, quanto exuperat reliquas creaturas om-
nes. Vbi enim Deus habitat: ibi simul illius adest
potentia, fortitudo ac robur. De auxilio & pro-
tectione Dei hic loquitur propheta, quod semper

presens adest in habitaculo suo sancto, quod adiuuat ciuitatem suam. Et quidem mane, hoc est, oportuno tempore, cum populus Dei opis quam maxime indiget, cum uel nemo uult uel potest auxiliari. Non negligit dominus suos, uigilat semper, et subito fert auxilium. Mane adiuuare idem est, quod ultro & libenter opem ferre, promptum ac paratum esse ad subueniendum, & quidem tempore oportuno. Homo industrius ac facilis mane succurrit laboranti, matutino tempore adest, non antepone somnum rebus amici: ita Deus uigilat pro suis, oportune adfert opem, sicuti alibi in psalmo loquitur propheta, quod non dormitet Dominus, qui custodit populum suum. Hanc uocem, mane, propheta opponit credentium imbecillitati in sperando auxilio à Deo. Sæpè pijs uidetur, quod nullam Deus opem ferat, ac oportunitatem in iuuando negligat: nec aliud sæpè apparet, quam quod Deus sero adsit, & tardius aut negligentius accedat ad opitulandum. Atqui nulla est negligentia, nulla tarditas, nulla indiligentia apud dominum altissimum, uerum summa diligentia ac uigilantia, qua in omnes est intentus occasiones: & sic opitulatur, & periculis depulsis salutem adfert, ut uere liberati dicantur, quibus opem prestitit.

Erratum

Erratur autem in eo, quod nos aliter, quam ille
tempora diuidimus. Deo mane est, quod nobis sero
uidetur: & contra quod nobis serum, illi est ma-
ne: illi oportunum tempus, quod nobis importu-
num uidetur: nobis seculum est, quod illi hora uel
punctum. Oportet nos ad illius rationes accomo-
dare, & discere illud mane ac oportunum iuuanda
tempus patienter expectare: tum certo certius
altissimus nobis aderit & ex omnibus periculis
eripiet nos, ut permaneamus: quemadmodum Da-
uid hoc loco concludit: quod ciuitas domini ma-
net: quia altissimus habet suas habitationes in ea,
& adiuuat eam mane, tempore oportuno ac com-
modo.

Qui aufert bella per uniuersam
terram.

Propheta nobis ob oculos proponit Dei ope-
ra, ut ad nostri consolationem ea intueamur. Ac
breuiter duplicia opera recenset: alterum est, quod
deus bella excitat & desolatur regna: alterum
quod aufert bella. Regnorum desolationem com-
memorat ea de causa, quod imperia opponunt se
ciuitati sancte dei & habitaculis eius, & conan-
tur religionem eius ac ecclesiam delere, ideoq; a
Deo euertuntur. Nam etsi bella sunt poenae publi-
cae omnis generis peccatorum, tamen deus magna

ex parte excitat bella, ut à Tyrannis & ab impijs
Ecclesiæ persecutoribus meritas pœnas exigat.

Propheta denunciant bella & excidia impijs:
cum ob alia peccata, tum præcipue propter odi-
um & persecutionem ueræ doctrinæ, & populi
dei. Hæc nos Dauid cōsiderare monet in omnibus
historijs: quomodo deus regna ac imperia euer-
serit, quæ se opposuerunt Ecclesiæ dei, ut eam ex-
tinguerent: quomodo Deus deletis hostibus reli-
gionem suam defenderit, & in posterum uelit su-
am ecclesiam contra fremitus ac Tyrannidem im-
piorum protegere. Deinde docet in historijs cōsi-
derare hoc opus dei, quòd compescit bella, & red-
dit pacem suæ ecclesiæ. Dominus zebaoth, inquit
Dauid, aufert bella per uniuersam terram, conte-
rit arcum, confringit arma, & currus comburit
igni. Deo tribuit, quòd motus bellorum compe-
nat & restituat pacem. Homines excitare turbas
& bella nouerunt, Tyranni nihil præter turbas
ac seditiones moliuntur, nihil aliud optant, quàm
ut ad arma conclametur: gaudent expediri arma,
arcum tendi, equos & currus parari ad bellum: et
quidem permittit deus, ut diabolus Tyrannorum
animos ad belligerandum accendat, sinit ut exori-
antur turbæ ad uindictam Satanae ac Tyranno-
rum, & ad puniendâ peccata sui populi. Mouent
igitur

igitur. Sæpe bella permissu Dei, sed sedare & componere mota, & firmam restituere pacem non possunt, nisi Deus suos respiciens res motas componat & in statum tranquillum omnia, quæ bellis sunt concussa, restituat. Alijs studium pacis constituenda deest: nec expetunt homines, nec querunt pacem maxime talem, quæ sit honesta & Christiano nomine digna. Alij insidiosam & impiam pacem faciunt, unde existunt grauiora mala, quæq; plus incommodi secum attrahit, quam in presenti boni apportat. Si qui tenentur studio pacis, & rebus turbatis consulere cupiunt, nihil tamen efficiunt, nisi Deus diabolo & seditiosis hominibus resistat, eosq; frangat. Non est in potestate hominum, ut procellas & tempestates maris sedent: multo minus possunt sua prudentia, consilijs & potentia fluctus turbulentos ab hominibus excitatos componere. Psalmo 65. Deo gratias agit ecclesia, quod profligatis bellis, pacem concedat. Deus, inquit, compescit fremitum maris & tumultum populorum. Ita hoc loco David Deo Zebaoth tribuit, quod auferat bella, redigat arma ac apparatus belli ad nihilum. Deus autem aufert bella & constituit pacem, propter ecclesiam suam. Vult enim suam ciuitatem manere, uult huius fontes manare: quod fieri non posset, nisi daret pacem, sub qua ea

difficetur Ecclesia Christi, regnum eius per uerbum
Dei propagetur, uera Dei cognitio & religio san-
cti a conseruetur. Belli tempore cuncta deuantan-
tur, templa ac scholæ negliguntur, coniugia, le-
ges, iudicia, politicæ constitutiones labefiunt ac
corruunt. Sed templa ac scholæ ubi neglectæ ia-
cent, ubi coniugia, leges, iudicia, constitutiones ci-
uiles abiectæ pro nihilo putantur: ibi neq; religio
ni ueræ propagandæ, neq; Ecclesiæ Christi augen-
dæ ullus est relictus locus. Ne tamen noxiæ & per-
nitiosæ, Ecclesiæ, scholarum, legum, iudiciorum,
confusiones ac uastationes fiant, Deus aufert bella
ac dat aliquandiu pacem, ut œconomia, politica, le-
ges, iudicia consistant, ut sub pacata gubernatio-
ne, doctrina & religio consistant. Deus ita agit no-
biscum, quemadmodum de Halcyonibus docti scri-
bunt, qui hyberno tempore nidos extruunt, et ex-
cludunt pullos in scopulis medijs maris, cum mare
est tranquillum: ita Deus tranquillitatem & pa-
cem concedit, ut Ecclesia sobolem suam educare ac
prouchere in cognitione Christi queat. Hinc &
psalmo 84 Ecclesiam Christi, auium nido compa-
rat: &c. quæ ut Ecclesia còmodè faciat & alicubi
habeat domicilium, deus eam tranquillitate donat
ad propagationem religionis ueræ. In libro Iudic-
um leguntur uaria exempla bellorum, quæ gen-
tes

res gesserunt contra populum Dei: ex quibus fit ma-
nifestum, quàm grauius Dei populus à gentibus
adfectus & oppressus fuerit, & quàm fortiter ex-
citatis magnis heroibus ac bellicosus uiris suos de-
fenderit. Successum in rebus gerendis & reprimen-
dis hostibus uictoriam, Deus largiebatur per præ-
stantes uiros: ne uera religio extingueretur, sed pro-
missiones de Christo conseruatae in illo populo ad
posterum transmittentur.

Ad hos fines pij semper retulerunt suas uictor-
rias, & pacis commoditates ad gloriam nominis
Dei conuerterunt, subuersa idolatria, constitue-
runt cultus ueros, quæ honesta & pia erant san-
xerunt: idem finis uictoriarum & pacis semper
esse debet. Christiani homines uictorias & pacem
non solum ad priuatas suas utilitates referent, non
tantum impendent ad quærendum uictum, & pa-
râdas opes, nedum ijs ad fastum ac luxum, ad cra-
pulam ac ebrietatem abutentur: sed conferent tem-
pora pacis ad uitæ emendationem ac Christianæ
religionis in doctrinæ conseruationem, quibus re-
bus Dei gloriæ et hominum saluti consulitur. Hinc
est quod Apostolus præcipit rogare pacem et pro
magistratu deprecari: ut in pace homines edocti
& instituti de Dei uoluntate ad ueritatis cogniti-
onem perueniant, & consequantur salutem.

Hac de causa spiritus sanctus in hoc psalmo & in alijs locis pluribus docet, tum bellorum, tum pacis autorem esse Deum: ut in timore Dei uiuamus, ei obedire studeamus, caueamus nobis à peccatis, propter quæ effundit iram suam super inobedientes & bella excitat: cumq; bella exarserunt, ut bellorum finem animo submisso & de peccatis suis dolente apud Deum quæramus, & ab eo expectemus calamitatũ mitigationem. Hæc est causa, quare Dauid Deo uictoriam adscribat dicens: Dominus zebaoth aufert bella &c. Et Salomon in prouerbijis: Equus instruitur ad bellum, uictoria uero à domino datur. Et ubiq; docet scriptura, quòd uictoria sit donum & opus Dei: ut fiduciam nostram in eum collocemus, ut non à nostra neq; ab ullius creaturæ potetia pendeamus, sed robur ac fortitudinem nostram cõstituamus in solo Deo, etiam cùm ordinatis medijs utimur.

Sed hic quæri potest: cùm Deus sit bellorum & pacis arbiter & autor uictoriæ, usq; arcus & currus confringat: an etiam det uictoriam impijs, qui pro mala causa bella gerunt: & contra permittat eorum arma ac potentiam euertere, qui causam bonam sequuntur, quiq; in causa bona ac iusta legitimum bellum susceperunt? Et quia palam ac manifestum est, tum ex ueteribus, tum ex recentibus

bi

bus historijs, quod etiam sæpe impij splendidissi-
mas uictorias reportent, quaritur: quare Deus
non populo suo, sed illis det uictoriam, qui uerbis
ac nomen eius odio prosequuntur?

Ad hanc questionem his paucis respondeo: De-
us habet uarias ac multiplices causas, quare impi-
os sinat præualere, & rebus laetis ac uictoria con-
tra iustam causam contra religionem ac popu-
lum suum potiri. Peccata populi sui corripit &
uocat ad pœnitentiam: de fide & constantia pio-
rum periculum facit: docet illos & intelligere &
canere uere hunc psalmum: Deus nostra spes &
fortitudo, Dominus Zebaoth est nobiscum: detegit
multorum hominum hypocrisin, cogitationes, con-
silia, technas ac perfidiam, quemadmodum superi-
ore germanico bello factum est.

Postremo etiam impios illa ipsa fœlicitate pu-
nit: ut euecti post de summo fortunæ gradu detur-
bentur: ut illius nomen tanto ardentius ac pleni-
us prædicetur ac glorificetur, quemadmodum por-
ro hic psalmus declarat Deum suo nomini laudẽ
parare per illa sua admiranda opera.

Vacate & uidete, quod ego sum

Dominus.

Propheta hunc psalmũ plenũ cõsolationis con-
cludit, docens ita intuerẽ opera dei, ut à nostris ope-
ribus agamus sabbatũ, & sinamus Deũ pro suo

D

consilio nobiscū agere, eiusq; opem in nostris per
riculis patiēter expectemus. Vacare enim idē est
quod opera Dei in omni obediētia ac patiētia bo
ni cōsulere, causam suā Deo committere, atq; illi
liberam uoluntatem nobiscum agendi relinquere
p sua sapientia, ad nominis sui gloriā, ad nostram
& Ecclesie suæ salutē. Vacare nō significat deside
re, lāguescere & nihil prorsus facere cū pericula
impēdent. Deus nō praecepit, ut otiosi et ignaui ces
satores simus, et illud qd' nostri est officij in unius
cuiusq; uocatione omittamus, & speremus deū sine
iustis medijs omnia facturū, interim impios omnia
pro suis uotis conficere patiamur. Quod dicit, Va
cate, nō tantundē ualeat, ac si dicat, quiescite, cessate
posthabete uestrū officiū, committite tantū uos &
causam uestrā Deo, orate, pferete mala, nolite resi
stere hostibus, subiicite uos eis, pro uestris ciuitati
bus non pugnate, nō defendite subditos uestros, li
beros, uxore, uicinos, amicos ac fratres: non sanē
hac mādat Deus, cū iubet, ut quieti simus: sed
alia in scriptura sacra mādata nobis proponun
tur, nempe, q non solū orare & pati debeamus,
sed simuletiā cū precibus & patientia, studiū faci
endi nostrū officiū contūgere. Cū nostro officio nō
desumimus, precibus insistimus et deo causam nostrā
commendamus, accedat patientia, qua moderate
quisq; suam crucem, sua incommoda & erūnas
ferat.

ferat. Deus loquitur hic de spiritali uocatione. Spirituale autem sabbatum duobus modis agimus. Primum quando non uagamur extra metas praefixas nobis, impia consilia non sequimur, nec quaerimus media inconcessa & prohibita à Deo, cum ab hostibus nostris oppugnamur, uel cum morbis uel alijs casibus conflictamur, à quibus liberationem expetimus. In his & similibus calamitatibus homines sunt inquieti, impatientes, uagi, non quiescunt nec abstinere suis consilijs malis, circumspicunt & tentant ea auxilia, quae Deo non probantur. Hanc impatientiam prohibet deus, dicens: Vacate, fugite consilia impia, extra me ne quaeratis auxilia ac liberationem, uel ab hostibus, uel à morbis, uel alijs malis. Haec cum posthabentur, tum sabbatum sanctificamus. Secundo sabbatum agitur spirituale: quando bonis ac iustis medijs utimur, ac ea quae cum lege Dei ac nostra uocatione conueniunt facimus, neque tamen fidimus sapientiae, consilijs ac uiribus nostris: quando statuumus nostram fortunam non ex nostra sapientia, consilijs, industria, sed ex dei benignitate pendere: & cum non omnia nobis ex uoto fluunt, & Deus nos uel deserere uideatur, uel altius malis immergere, ut uel hostes potentiores fiant, uel morbi magis ingrauescant, uel aliae calamitates augeantur, impatientia fracti Deo non obmurmuremus, non de illius bonitate diffida-

mus, nō à Deo deficiamus, iustā causam, Dei uerbū
& Ecclesiam adflētā non dānemus, nō deseramus:
aut abiciamus, nō sectemur technas & insidiosas
cōciliationes impiorum, nec adiungamus nos im-
pijs cōtra fratres nostros, nō illorū cōsilijs prauis
assentiamur aut Tyrannidē approbemus. Talia
cōsilia dabat Esaias suis ciuibus & principibus,
quādo rex Assyriorū potētissimus magnis copijs
Hierosolymā obsidione cinxerat: Hortabatur po-
pulū, ut uacaret ac quiesceret. Nō hoc tamē uole-
bat, ut ciuitatis suæ rationē nullā haberent nec op-
ponerēt se suo hosti: sed ne impatientes animis cade-
rēt, nec quærerēt impia præsidia, fiduciā suā in
Deo collocantes eius auxilium implorarent.

Hoc modo oppressi Christiani debēt uacare, nō
obmurmurare deo, nō præiudicare, nō desperare,
nō impijs se adiungere. Quod cum fecerimus Deus
exeret potētiam suā, & aderit nobis cito, et cogno-
scemus, quòd dominus Zebaoth sit nobiscum.

Hāc cognitionē coiungit propheta cum uacati-
one animi & in Deum fiducia & Christiana pati-
entia. Ex uacatione enim, ex fide & paciētia, nasci-
tur experientia & certitudo de Dei præsentia cum
in aduersis uacamus Deo & quiescimus, tum cog-
noscimus ac perspiciamus, quòd dominus Zebaoth,
Deus noster est, qui in summis periculis auxilio
suo nobis adest, nos defendit ac tuetur.

Pri

Primum præceptum haud quaquam intelligitur à nobis, nisi Deo uacemus, & experiundo discamus, deum opitulari fidentibus illi. Vfus ac experientia tempore calamitatis prouocat ad maiorem fidem et patientiam, quemadmodum Paulus Romas testatur. Hac de causa deus sæpè magnis periculis suos exponit, misere affligi patitur, etiã si causam habeant optimam, quæ comparata sit ad ueræ religionis & politicæ societatis conseruationem. Vult Deus magnificari consilia, sapientiam, potentiam ac præsentiam suam iuuando declarare, in imbecillitate et ærumnis populi sui, cum ope & auxilio destituuntur. Hoc pacto laus & gloria Dei spargitur & elucescit. Hic homines oportet Deo suam relinquunt ac tribuant gloriam: quia uident se esse miseros, infirmos, desertos, neq; consilij aut auxilij quidquam ad salutem habere, præter hoc unum, quòd Deus adiuuat eos. Multi suis consilijs ac operibus honorem, nominis sui celebritatem, & gloriam quærunt, & interim Deum honore suo defraudant. Has rapinas Deus odio habet: ideoq; illorum consilijs resistit, gloriam hominum in nihilum redigit: nec patitur deus ut sapientissime consulta & instituta successum habeant, ut suam gloriam sibi uindictet ipseq; solus exaltetur.

Atq; ea uera est causa, quare suscepta consilia aduersus Antichristum & diaboli Tyrannidem

superioribus annis adeo infeliciter cefferint, & de-
fensio iustissimæ causæ tam tristem exitū sit sorti-
ta, et pij principes cū suis subditis deuenierint ad ex-
tremas calamitates. Hæc inquam est causa: q̄ deus
uoluerit celebrari & suam laudem, contra super-
bos illos & sacrilegos raptores, qui suam laudem
quæsiuerunt, adserere: quorum non pauci in exer-
citu illo admixti fuerunt, etiamsi boni & uere pij
homines uera animi simplicitate spectauerunt glo-
riam Dei. Et licet minime appareant, Deum in his
euentibus & malis magnificari & exaltari, sed
rideatur potius gloria eius imminui, nomen eius,
doctrina, & misera Ecclesia contumelijs adfici: ue-
re tamen consulit suæ gloriæ, & gloriam sui no-
minis augebit eo ipso, quod ab impijs ridetur, con-
temnitur & blasphematur. Eo nimirum modo
parat sibi laudem Deus ac gloriam: quod in me-
dijs hostibus in summa Tyrannide diaboli, in sum-
mis uictorijs & triumphis impiorum, adflctissi-
mis suorum uiribus, & rebus oībus desperatis suū
uerbum ac Ecclesiam suam defendit. Facit etiam
hoc ad gloriam Dei, q̄ detegit & manifestat mul-
torum hypocrisim & perfidiam. Et suo tempore
clarius elucescet eius gloria: patitur enim Deus
impios exaltari, gloriari in malitia, fortuna ac
felicitate frui, agere triūphos, ut tanto grauiore
casu ruant: vnde nominis eius gloria fiat amplior
&

et celebrior. Sic pharao aliquandiu gloriosus erat ac dominabatur pro suo arbitrio populo dei, quem perditè opprimebat: Verum Deus suo tempore clariorem triumphum ab oppresso Tyranno reportebat, sicuti Deus in Mose dicit: Ego te exaltaui, ut in te ostenderem potentiam meam. Sic tempore iudicium israelitæ à gentibus adfligebantur: id Deus permittebat, ut sui nominis maiestatem ac gloriam amplificaret et inobedientes adduceret ad poenitentiam. Vera enim Dei gloria est et laus, sapientes ac potentissimos quosq; deturbare ac euertere: et contra oppressos ac abiectos erigere et exaltare, electos suos liberare et saluare ereptos ex manibus hostium potentissimorum et extremis malis. Quare et nos uacemus Deo in humilitate, patientia, ac uera fiducia in Deum, nostrosq; animi dolores hoc solatio leniamus, quòd Dominus Deus Zebaoth est nobiscum, et Deus iacob protector noster, qui nos contra hostes nostros defensos seruabit in æternum.

Marpurgi excusum per Andream Colibium, expensis Petri Brubachij.
Anno M D LI.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and appears to be in a historical or scholarly style.

Plan

29 263 2
Sunt Joannis Reichen

Lippincis

Anno 97

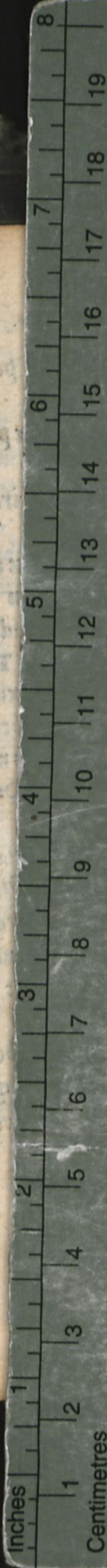
(X2205730)

ULB Halle 3
 006 635 199

nc

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

MVS

SIMVS SE
is consolationi
summa rerum
ebatione, &
rmentur,
tus

R
Vuestphalum
nsis Eccle
trum.

ei XVI.
n praeualebunt ad
risti filij Dei uiui.

